

**ЛЮДИНА-МИТЕЦЬ У СВІДОМОСТІ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)**

І. Г. Саєвич, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна)

e-mail: i.saievych@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0761-4999>

М. І. Крилова, студентка 4-го курсу Факультету української філології, культури та мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

e-mail: mikrylova.if20@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4349-8626>

Статтю присвячено з'ясуванню психологічно релевантних властивостей назв митців у ментальному лексиконі. Матеріалом дослідження слугували результати вільного асоціативного експерименту, до переліку стимулів якого було залучено високочастотні назви осіб, співвіднесені з різними сферами мистецтва (художня література, образотворче мистецтво, сценічне мистецтво, музика). На підставі зіставлення експлікованих в асоціативних полях ознак і даних лексикографічних джерел з'ясовано особливості предметної і поняттєвої віднесеності та функційного потенціалу лексичних одиниць, що об'єктивують концепти МИТЕЦЬ, МИСТЕЦТВО і ЛЮДИНА. Визначено, що склад та організацію асоціативних полів зумовили такі чинники: 1) неоднорідний характер системних зв'язків між лексичними одиницями залежно від сфери мистецтва; 2) різний семантичний обсяг мовних знаків; 3) рівень пізнання реципієнтами специфіки діяльності митців; 4) досвід послуговування лексемами в мовленнєвій практиці. Зроблено висновок про переважання тематичних реакцій та високий рівень предметної віднесеності назв-стимулів. Наголошено, що експліковані ознаки доповнюють конвенційні, зафіксовані в системі мови, і підтверджують високий аксіологічний статус постаті митця в мові і культурі.

***Ключові слова:** асоціативний експеримент, асоціативне поле, стимул, реакція, назви митців, концепт МИТЕЦЬ, концепт ЛЮДИНА.*

Актуальність. Інтерес до пізнання людини як центру Всесвіту, мікрокосму, суб'єкта й об'єкта різних виявів життєдіяльності впродовж тривалого часу не втрачає своєї актуальності. Культурно зумовлені уявлення про людину відповідно до різноманітних ознак і характеристик (біологічних, ментальних, психічних і соціальних) експліковано в різних лінгвокультурних кодах, помітне місце серед яких посідає антропний код. Значна кількість назв осіб, що формує його склад, структурована за різними ознаками, а найчисленнішим складником коду є система номінацій людини відповідно до специфіки її діяльності.

На особливу увагу заслуговує вивчення номінативного простору ЛЮДИНИ-МИТЦЯ. Безумовно, що й мистецтво як сфера особливої діяльності, і митець як особистість у суспільній свідомості мають високий аксіологічний статус, спричинений насамперед особливою властивістю митця – талантом та високим рівнем складності семіотичних систем кожного виду мистецтва, для досягнення й послуговування якими потрібні значні зусилля.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема всебічного вивчення назв митців тривалий час перебуває в полі зору науковців, що доводить її невичерпність та актуальність [2; 4; 5]. На підставі аналізу «Зведеного словника назв суб'єктів культурної діяльності» Н. Лозової виокремлено понад 300 реєстрових одиниць на позначення осіб у сфері мистецтва [6]. Ці номінації різняться предметною, поняттєвою віднесеністю та сферою функціонування. Частина реєстрових одиниць репрезентує терміносистеми різних видів мистецтва, а та лексика, що має фіксацію в тлумачних словниках, належить і до загальноновживаного лексикону, і до підсистем екзотичних та історичних назв. До фокусу

нашої уваги потрапили загальнозживані одиниці, семантика яких сформована на підставі повсякденного сприйняття і концептуалізації дійсності.

Метою розвідки стало з'ясування психологічно релевантних зв'язків та відношень у групі назв митців та їхньої предметної, семантичної віднесеності й функційних ознак, що сформували концепт МИТЕЦЬ і знайшли об'єктивацію в ментальному лексиконі українськомовної спільноти.

Матеріали й методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували дані лінгвістичних словників та результати вільного асоціативного експерименту зі студентами Київського університету імені Бориса Грінченка. Експеримент було проведено у вересні–жовтні 2022 р., його учасниками стали 56 студентів-філологів. Реципієнтам було запропоновано впродовж 5–7 секунд зазначити словесні реакції на зазначені в анкеті стимули. Кожна анкета містила 20 слів-стимулів, 19 із яких є високочастотними одиницями, що формують ядро лексико-семантичної групи назв митців у різних сферах мистецтва (художньої літератури; образотворчого мистецтва; сценічного мистецтва і музики): *актор, акторка, артист, артистка, архітектор, вокаліст, кобзар, композитор, майстер, маляр, митець, музикант, письменник, поет, скульптор, соліст, співак, талант, творець, художник.*

Результати дослідження та їх обговорення. Без сумнівів, результати асоціативного експерименту є одним із важливих джерел вивчення семантики мовних одиниць, на чому, зокрема, наголошував Є. Бартмінський. Інформація про **системну** організацію одиниць, **асоціати** та смислове розмаїття номінативних одиниць у **тексті** (SAT), на думку вченого, надає комплексне уявлення про об'єкт дослідження і сприяє всебічному аналізу мовних знаків та моделюванню співвідносних із ними концептуальних структур [11]. Зумовлені пізнавальною діяльністю людини упродовж життя, асоціативні зв'язки між словами локалізовані в ментальному лексиконі та знаходять втілення в комунікативній практиці мовців.

З огляду на високий рівень підсвідомого та автоматичного характеру лексичних асоціацій і «відносно слабку здатність людини керувати асоціативним процесом» [3, с. 69], асоціативний експеримент вважають найбільш дієвим дослідницьким інструментом, що надає доступ до розгалуженої багатовимірної системи одиниць ментального лексикону. Окрім того, застосування асоціативного експерименту дає змогу простежити тенденції щодо змістового обсягу знаків та системних відношень між ними, адже дослідники наголошують на динамічному характері ментального лексикону, що видозмінюється «внаслідок постійної переробки й упорядкування мовленнєвого досвіду» [9, с. 235].

Значну кількість питань, що мають стосунок до процедури проведення асоціативного експерименту в історичному ракурсі та сфер його застосування в сучасних антропоцентричних студіях, а також проблеми, пов'язані з інтерпретацією отриманих результатів, неодноразово порушували багато науковців [1; 3; 7; 8; 9; 12]. Чи не найсерйознішою проблемою, на якій наголошують дослідники, є інтерпретація результатів експерименту. Особливою перешкодою на цьому шляху, як зазначає С. Мартінек, є те, що реакції реципієнтів «можуть бути пов'язані зі стимулом більш ніж за одним параметром» [7, с. 29]. Окрім того, неупереджену класифікацію ускладнює багатозначність низки стимулів і реакцій, з огляду на що утворюваний ними мінімальний контекст часто є референційно непрозорим. Дослідниця наголошує, що у разі інтерпретації асоціатів справжньою метою є не штучні класифікації, а намагання зрозуміти, «чому ці реакції виникли і <...> які концептуальні структури свідомості носія мови і культури вони експлікують» [там само].

Спостереження за результатами проведеного експерименту переконує, що асоціативні поля назв митців мають відмінну структуру з різним співвідношенням ядерної і периферійної частин. Ці особливості, на наш погляд, зумовлені кількома чинниками: 1) неоднорідним характером системних зв'язків у лексико-семантичних підгрупах назв митців; 2) різним обсягом семантичної інформації, притаманної назвам; 3) рівнем пізнання реципієнтами

специфіки діяльності осіб у конкретних галузях мистецтва; 4) рівнем досвіду послуговування лексичними одиницями на позначення митців у мовленнєвій практиці.

Насамперед розглянемо асоціативне поле назви **талант**, включеної до переліку стимулів з огляду на істотний вплив цієї властивості на реалізацію людини у сфері мистецтва. Зауважимо, що значною мірою експліковані асоціативні зв'язки корелюють із семантикою лексеми *талант I* – «видатні природні здібності людини; хист, обдаровання» [10, т. 10, с. 26]. Асоціативне поле переважно репрезентоване одиницями, що об'єктивують концептуальні простори **МИТЕЦЬ / МИСТЕЦТВО**: *дар* (6); *від Бога; здібність; навичка; хист* (2), *геніальність, мистецтво, нагорода, необмежений, не проп'єш, обдарована людина, покликання, природа, прозорість, творчість* (1) – загалом 42,85 % від загальної кількості реакцій. Талант як дар і людина, наділена винятковими здібностями, набувають у свідомості мовців позитивної оцінки й містять конотації унікальності, неординарності. Виразний характер мають асоціативні зв'язки між талантом і сферою музичного мистецтва: *музика, спів* (3), *співати* (1). Очевидним є усвідомлення складного характеру діяльності музиканта, що потребує не тільки особливих природних здібностей, але й значних зусиль та часу в процесі оволодіння професійною майстерністю.

Спільною семантичною ознакою, що об'єднує всі одиниці на позначення митців, є архісема, виражена лексемою з узагальненим значенням «**митець**». За даними СУМ, *митець I* – «той, хто працює в якому-небудь виді мистецтва» [10, т. 4, с. 720]. Семантичну структуру *митець I* формують семи «особа», «діяльність», «творчість», «художня». Останні дві семи зафіксовані в семантиці назви *мистецтво I* – «творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність» [10, т. 4, с. 719]. Прикметно, що в асоціативному полі «митець» переважають реакції, співвідносні зі сферою творчості в образотворчому мистецтві. Ці реакції належать до ядра поля і становлять 33 % від загальної кількості реакцій, що формують концептуальний простір **МИТЕЦЬ**: *художник, картина* (8), *Леонардо да Вінчі, Моне, пензлик, фарба* (1). Численними є асоціати, що загалом відповідають семантичній структурі назви: *творець* (5); *мистецтво* (2), *муза, творити, творча людина, творчий, творчість* (1). Оцінка митця як унікальної особистості виражена одиничними реакціями *талановита людина, визнаний, геній, популярність, талант, творець*. Отже, за даними експерименту, *митець* – це творча людина, яка реалізує свій талант насамперед у сфері образотворчого мистецтва.

Асоціативне поле «**творець**» формують одиниці-репрезентанти концептів **БОГ** і **МИТЕЦЬ / МИСТЕЦТВО**. Найчастотнішою є реакція *Бог* (15). Окрім того, результат пізнання сакральної сфери виражено в одиничних реакціях, що репрезентують уявлення про Бога як творця *Всесвіту / світу / космосу, Біблію* як Священне писання християн та *молитву* як установлений текст під час звернення до Бога – сукупно 35,71 %. Асоціати-репрезентанти концепту **МИТЕЦЬ** хоча й не потрапили до ядра поля, однак різнобічно й деталізовано об'єктивують цей концепт. Відповідно до семантичних ролей у ментальному лексиконі ці назви позначають суб'єкта, агенса: *митець* (3), *скульптор* (2), *видатна людина, людина, що робить щось творче, художник* (1); сферу діяльності: *мистецтво* (2), процес і характер діяльності: *творити, творчість, крила, натхненність, майстерність* (1); результат / продукт діяльності: *твір, скульптура, шедевр* (1); матеріал: *матеріал, гіпс* (1) – разом 41,07 %. Помітною є аналогія між Богом-творцем та митцем-творцем рукотворної реальності, що виражено в тематичних реакціях, пов'язаних із діяльністю скульптора.

Лексичні одиниці, що формують асоціативне поле «**майстер**», виразно об'єктивують два концепти: **МИСТЕЦТВО** і **РЕМЕСЛО**. Зокрема, концепт **МИСТЕЦТВО** репрезентований одиницями, що відсилають до роману М. Булгакова: *і Маргарита* (2), *Булгаков, «Майстер і Маргарита»* (1). Окрім того, до зазначеної сфери належать реакції (*майстер*) *слова, талант, художній керівник* (2), *художник, чарівник* (1). Ці одиниці становлять 21 % від загальної кількості реакцій. Натомість в асоціативному полі домінують ті лексеми (48,21 %), що пов'язані зі сферою побуту й ремесла: *інструмент* (3), (*майстер*) *манікюру, робота* (2), *бровіст, вироби з глини, гайковий ключ, дерева, дерево, деревообробка, діло, корабля, ліпити,*

майстерня, меч, на всі руки, праця, професійний виріб, ремесло, ремонт, ремонтувати, руки, сантехнік, справа, столяр, тату (1). Окремі оцінні реакції можуть бути співвіднесені з обома концептами: професіонал (2), майстер своєї справи, найкращий (1). Очевидною є зміна акценту в сприйнятті ознак майстерності і майстра, спрямована зі сфери «мистецтво» у сферу «ремесло». Майстер деревообробного цеху, майстер манікюру, столяр і сантехнік набувають більшої ваги в колективній свідомості порівняно з майстром-чарівником у сфері художньої творчості.

Сфера образотворчого мистецтва представлена стимулами *художник, маляр архітектор, скульптор*. Суттєвими ознаками образотворчого мистецтва є створення митцями візуальних художніх образів, що передають реальний та уявний світ на площині й у просторі з урахуванням різних ознак матеріального світу: об'єму, кольору, світла тощо. Гіперонімом, що підпорядковує всі гіпонімічні назви цієї підгрупи, є *художник I* – «творчий працівник у галузі образотворчого мистецтва; живописець, графік, скульптор» [10, т. 11, с. 168]. У системі мови полісемантичний номен *художник* передусім співвідносний із гіпонімічними одиницями (*живописець, графік, скульптор*), по-друге, функціонує на позначення митців загалом, незалежно від різновиду мистецтва, і, по-третє, є виразником особливого статусу митця, якого оцінюють відповідно до естетичної значущості створених ним художніх образів.

Відмінним, порівняно з лексикографічною фіксацією, є склад асоціативного поля «художник». Значна кількість реакцій пов'язана з уявленнями про митця у сфері образотворчого мистецтва відповідно до результату творчої діяльності: *картина* (8), *пейзаж, портрет* (1) та інструментів творчості: *мольберт* (7), *пензлик* (5), *полотно, фарби* (4), *палітра* (2), *акварель* (1). Семантика назви на позначення митця в будь-якій галузі мистецтва репрезентована одиничними реакціями: *людина з великою фантазією, митець, творець, скульптор*. Натомість численною виявилася референція до конкретних образів митців: *Малевич, Пікассо* (2), *Моне, Приймаченко, Ренуар, Ренін, С. Морозюк* (1). Порівняно з представниками інших сфер мистецтва, увиразнено поширений в образотворчому мистецтві й кінематографі візуальний образ художника-творця, атрибутами якого є *мольберт, полотно, пензлик, кава і шалик*.

Специфічна ознака асоціативного поля «архітектор» – помітне переважання результатів діяльності митця, конкретного артефакту: *будівля* (7), *будинок* (6), *будинки, будинків, будівлі, вікна, дім, квартира, колони, мезонін* (1). Такі реакції сукупно становлять 37,5 % від загальної кількості.

В асоціативному полі «скульптор» домінують реакції, пов'язані з твором мистецтва: *скульптура* (6), *статуя* (5), *пам'ятник* (2), *Венера Мілоська, вироби, статуя Б. Хмельницького, фігура* (1) – сукупно 31 % та матеріалом діяльності: *глина* (8), *гіпс, лід* (1) – разом 10 %.

Більшість реакцій (72,72 %), що сформували поле «маляр», об'єктивують концепт РЕМЕСЛО: *фарби* (10); *фарба* (9); *штукатур* (9); *робітник, стіни* (3); *пензель, стіна* (2); *біла стіна, біла фарба, гіпс, муляр* (1). Для реципієнтів зв'язок назви *маляр* зі сферою мистецтва, за винятком кількох реакцій, виявився нерелевантним, хоч СУМ фіксує два лексико-семантичні варіанти: 1) той, хто займається малярством (у 1 знач.); художник; 2) робітник, що займається фарбуванням будов, стін приміщень і т. ін. [10, т. 4, с. 613].

Співмірними реакціями наділені асоціативні поля «актор» та «акторка». Зокрема, спостерігаємо кореляцію ядерної частини номінативного простору кожного з полів. Пор.: «актор»: *кіно* (8); *гра* (7); *театр* (6); *сцена* (4); *фільм* (3) – разом 49 %; «акторка»: *театр* (8); *кіно* (5); *гра* (4), *фільм* (4) – 37,4 %. Загалом переважають тематичні реакції, пов'язані зі сферами сценічного мистецтва, творчим продуктом і процесом виконання. Зафіксовані відмінні реакції демонструють особливі, сформовані у суспільній свідомості вимоги до зовнішності представниць сценічного мистецтва: *вишуканість, грим, емоція, красива, порожня, така собі*. Для асоціативного поля «актор» ознаки, пов'язані із зовнішністю, не релевантні. Окрім того, кожне поле містить значну кількість одиниць на позначення

конкретних постатей театру й кіноматографу. Пор.: «актор»: *Богдан Ступка* (2), *Де Ніро*, *Зеленський*, *Аль Пачіно*, *Олексій Попов*, *Серкан Болат*, *Тарас Цимбалюк* (1) – 14,5 %; «акторка»: *Ксенія Мішина* (4), *Анджеліна Джолі* (2), *Сара Бернар*, *Зендея*, *Ірина Кудашова*, *Міла Куніс*, *Наталія Сумська* (1) – 19,64 %.

Незважаючи на семантичну близькість назв *актор* / *акторка* й *артист* / *артистка*, сформовані асоціативні поля цих одиниць мають відмінну структуру. Зокрема, ядро асоціативного поля «**артист**» формують реакції *сцена* (13) і *театр* (3) – 28,57 %. Насамперед у свідомості мовців артист асоціюється зі сферою сценічного мистецтва. Парадигматичними відношеннями зі словом-стимулом пов'язані одиниці на позначення особи митця: *художник* (2), *актор*, *актор кіно*, *митець* (1). В асоціативному полі «артист» об'єктивовано тематичну групу «музика» (переважно естрадна): *музика* (2), *вокал*, *мікрофон*, *пісня*, *спів*, *співак* (1). Експліковано й оцінку артиста відповідно до різних ознак: *багатобічна людина*, *відома особистість*, *народний*, *самозакоханий*, *талановита людина*, *творчий*, *український*, *цікавий*.

Подібно структуровано і ядро асоціативного поля «**артистка**»: *сцена* (10), *театр* (4), *кіно* (3) – 30,9 %. Асиметричними порівняно з полем «артист» є реакції, пов'язані із зовнішністю представниць жіночої статі, а також гендерними ознаками: *жінка* (2), *кокетлива*, *костюм (сценічний)*, *краса*, *краса творчості*, *красуня*, *кучеряве волосся*, *рожевий* (1). Окрім того, у полі «артистка» реакції диференційовані в межах кількох тематичних груп: «кіно»: *кіно* (3); «цирк»: *акробат*, *цирк* (1); «балет»: *балерина* (1), «естрадна музика»: *естрада*, *концерт*, *солістка*, *співати* (1). Прикметно, що реакції, співвідносні з талантом виконавця, більшою мірою репрезентовані в межах поля «артист», а в уявленнях про артистку як особу жіночої статі передовсім наголошено на її зовнішності.

Підгрупу назв митців у сфері музичного мистецтва в переліку стимулів репрезентовано кількома назвами: *вокаліст*, *кобзар*, *композитор*, *музикант*, *соліст*, *співак*. Найуживанішою з-поміж зазначених одиниць є лексема **музикант** – «той, хто грає на якомусь інструменті» [10, т. 4, с. 823]. Ця лексема є родовою щодо будь-якого виконавця, тому більшість реакцій в асоціативному полі «музикант» відповідають семантиці одиниці й співвіднесені з найбільш популярними в масовій культурі музичними інструментами та музичними колективами. Пор.: *інструмент* (5), *гітара* (8); *скрипка* (6), *барабан* (2), *піаніно*, *фортепіано* (1), а також *гурт* (3), *оркестр* (2) – разом 50 % від загальної кількості. Окрім того, у свідомості реципієнтів музикант-виконавець асоціюється з назвою специфічних семіотичних одиниць *ноти* (5) та природним даром, необхідним для діяльності у сфері музики: *слух* (1). Релевантною є й референція до образів конкретних композиторів і виконавців: *Бах*, *Бетховен*, *Вакарчук*, *Людвіко Ейнауді*, *Дж. Моррісон*, *Руслан Квінта*, *Шопен* (1). Прикметно, що стимул *музикант* єдиний з-поміж інших назв митців викликав реакцію *складність у житті*.

Тематичні зв'язки визначають особливість асоціативних полів «**вокаліст**»: *спів* (14), *мікрофон* (12); *голос* (8); *пісня*, *співак* (3); «**співак**»: *мікрофон* (11); *голос* (6); *пісня* (5); *сцена* (4); «**композитор**»: *ноти* (10); *музика* (8); *Чайковський* (3); *Бах*, *композиція*, *М. Лисенко*, *музикант*, *пісня* (2).

На особливу увагу заслуговує асоціативне поле «**кобзар**». Реакції, співвідносні з постаттю Т. Г. Шевченка, становили 66,7 % від загальної кількості одиниць: *Шевченко* (26), *книга*, *Тарас Шевченко* (5), *Шевченка*, *Шевченко Тарас Григорович* (1). Натомість тематичні асоціації, співвіднесені зі сферою народної творчості, кількісно поступаються й належать до периферійної частини поля: *кобза* (7), *музикант*, *бандура*, *дума*, *історія*, *сліпий*, *старий самітник*, *степ* (1). Отримані дані дають підстави говорити про динаміку семантичного обсягу лексеми *кобзар*, представленої в СУМ єдиним варіантом: «український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі» [10, т. 4, с. 200].

Деталізовано репрезентовані асоціативні поля «письменник» і «поет». Реакції, що сформували кожне з них, не виходять за межі уявлень про художників слова і стосуються жанрових особливостей художньої літератури, артефактів, пов'язаних із творчістю, засобів виразності, прикметних властивостей біографії та оцінних характеристик. Пор.:

«письменник»: книга (8); перо, слово (4); Шевченко (3); вірш, Жадан, текст, твір (2); автор текстів, біографія, геній слова, Гілберт, детектив, Джордж Орвел, друкарська машинка, зошит, Іван Нечуй-Левицький, кава, лист, Ліна Костенко, літ. вечір, Любо Дереш, місце, поет, постать, потяг, рими, романіст, ручка, самотність, талант, твори, фантазер, чарівний (1); «поет»: вірш (7); вірші (5); Шевченко (4); письменник, Сосюра (3); книга, твір; творча людина (2); геній слова, Гомер, діяч, думка, Єсенін, зоряний, книжка, креативність, лист, Ліна Костенко, лінгвіст, ніякий, перо, Петрарка, письмо, поема, поеми, рима, світло, Симоненко, слово, Сухомлинський, твори, творчість, Тичина, цитати (1).

Висновки та перспективи дослідження. Отже, аналіз результатів експерименту підтвердив тісний зв'язок у концептуальному просторі реципієнтів між мовними і немовними способами репрезентації результатів пізнання. Асоціативні зв'язки лексичних одиниць експлікували багатовимірний характер концепту МИТЕЦЬ, що підпорядкований концептуальним просторам МИСТЕЦТВО і ЛЮДИНА. Більшість реакцій, що сформували асоціативні поля назв митців, мають тематичний характер, тобто виникли внаслідок референції до образів дійсності. Зокрема, конкретна предметна віднесеність знайшла втілення у власних назвах письменників, художників, композиторів. На прикладі окремих номенів (*кобзар, майстер, маляр*) простежуємо тенденцію до зміни семантичного обсягу та структури лексичного значення, що підтверджує динамічний характер лексико-семантичної системи та вплив на неї екстралінгвальних чинників. Експліковані в реакціях ознаки доповнили конвенційні, зафіксовані в лексикографічних джерелах, і підтвердили значущість статусу митця в мові і культурі.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні функційного потенціалу назв митців у текстах художньої літератури.

Список використаної літератури

1. Денисевич О. В. Моделі семантичної організації асоціативних полів рекламної лексики. *Наукові записки кафедри слов'янських і германських мов* : колективна монографія. Новоград-Волинський : НОВОград, 2019. С. 266–291.
2. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.
3. Жарноцайова Ж. Методика асоціативного експерименту. *Slavica Slovaca*, т. 55, 2020, № 1, р. 69–81.
4. Крилова М. Системна організація назв людини-митця в українській мовній картині світу. *Збірник статей за матеріалами I Всеукраїнської (НЕ)класичної студентської наукової інтернет-конференції «Мовно-літературний коворкінг»*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. С. 21–25. URL : <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/17663> (дата звернення: 20.05.2023).
5. Лозова Н. Г. Ідеографічна репрезентація когнітосемного простору назв суб'єктів культурної діяльності в українській мові : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 18 с.
6. Лозова Н. Г. Зведений словник назв суб'єктів культурної діяльності в українській мові / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя; за наук. ред. В. Л. Іващенко. Ніжин : Лисенко М. М., 2016. 239 с.
7. Мартінек С. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2011. Вип. 52. С. 25–32.
8. Мартінек С. Український асоціативний словник : у 2 т. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. Т. 1 : Від стимулу до реакції. 344 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
10. Словник української мови : в 11 тт. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні / гол. ред. кол. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
11. Bartmiński J. Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki. *Jezyk a kultura*. 1998. No 12. P. 63–83.
12. Littlemore J., Bolognesi M., Warpakowski N. J., Leung Ch.-h. D. and Sobrino P. P. Metaphor, Metonymy, the Body and the Environment. An Exploration of the Factors That Shape Emotion–Colour Associations and Their Variation across Cultures. Cambridge University Press, 2023. 94 p.

References

1. Denysevych, O. V. (2019). Modeli semantichnoi orhanizatsii asosiatyvnykh poliv reklamnoi leksyky [Models of semantic organization of associative fields of advertising vocabulary]. In: *Naukovi zapysky kafedry slovianskykh i hermanskykh mov* [Scientific Notes of the Department of the Slavic and the Germanic Languages]: kolektyvna monohrafiia. Novohrad-Volynskyi: NOVOhrad, 266–291 (in Ukr.).

2. Ivashchenko, V. L. (2006). Kontseptualna reprezentatsiia frahmentiv znannia v naukovu-mystetskii kartyni svitu (na materiali ukrainskoi mystetstvoznavchoi terminolohii) [Conceptual representation of fragments of knowledge in the scientific and artistic picture of the world (based on Ukrainian art terminology)]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 328 (in Ukr.).
3. Zharnotsaiova, Zh. (2020). Metodyka asotsiatyvnoho eksperymentu [Methodics of the associative experiment]. In: *Slavica Slovaca*, 55, 1, 69–81 (in Ukr.).
4. Krylova, M. (2022). Systemna orhanizatsiia nazv liudyny-myttisia v ukrainskii movnii kartyni svitu. [Systematic organization of human artist names in the Ukrainian linguistic picture of the world]. In: *Zbirnyk statei za materialamy I Vseukrainskoi (NE)klasychnoi studentskoi naukovoï internet-konferentsii «Movno-literaturnyi kovorkinh»* [All-Ukrainian (NON)classical student scientific internet conference «Linguistic and literary coworking»]. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, S. 21–25 (in Ukr.). Available at: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/17663>.
5. Lozova, N. H. (2016). Ideohrafichna reprezentatsiia kohnitosemnoho prostoru nazv subiektiv kulturnoi diialnosti v ukrainskii movi [Ideographic representation of the cognite-semantic space of names of subjects of cultural activity in the Ukrainian language]: Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Lutsk, 18 (in Ukr.).
6. Lozova, N. H. (2016). Zvedenyi slovnyk nazv subiektiv kulturnoi diialnosti v ukrainskii movi [Consolidated Dictionary of Names of Subjects of Cultural Activity in the Ukrainian language]. Nizhyn: Lysenko M. M., 239 (in Ukr.).
7. Martinek, S. (2011). Empirychni y eksperymentalni metody u suchasniï kohnityvniï linhvistytsi [Empirical and Experimental Methods in Current Cognitive Linguistics]. In: *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiï filolohichna* [Visnyk of the Lviv University. Series Philology], 52, 25–32 (in Ukr.).
8. Martinek, S. (2007). Ukrainskyi asotsiatyvnyi slovnyk [Ukrainian Associative Dictionary]: u 2 t. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka. T. 1: Vid stymulu do reaktsii, 344 (in Ukr.).
9. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: Napriamy ta problemy. [Modern Linguistics: Directions and Challenges]. Poltava: Dovkillia-K, 712 (in Ukr.).
10. Bilodid, I.K. (Ed.) (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 tt. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980 (in Ukr.).
11. Bartmiński, J. (1998). Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki [Fundamentals of Linguistic Research on Stereotype – on Example of the mother’s stereotype]. In: *Jezyk a kultura* [Language and culture], 12, 63–83 (in Pol.).
12. Littlemore, J., Bolognesi, M., Warpakowski, N. J., Leung, Ch.-h. D. & Sobrino, P. P. (2023). Metaphor, Metonymy, the Body and the Environment. An Exploration of the Factors That Shape Emotion–Colour Associations and Their Variation across Cultures. Cambridge University Press, 94 (in Eng.).

**MAN-ARTIST IN CONSCIOUSNESS OF NATIVE UKRAINIAN SPEAKERS
(ON THE RESULTS OF ASSOCIATIVE EXPERIMENT)**

***Iryna Saievych, PhD in Philology, Associate Professor of the Ukrainian
Language Department, Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine)***

e-mail: i.saievych@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0761-4999>

***Mariia Krylova, 4th year student of the Faculty of Ukrainian Philology,
Culture and Arts, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)***

e-mail: mikrylova.if20@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4349-8626>

Introduction. *Interest in comprehensive exploration of personality has remained strong for a long time. The results of the exploration have been objectified in a significant number of language codes, and one of the most important sources for studying the semantics of units has proved to be associative relations between words. The material for this research has been received as a result of a free associative experiment conducted with university students. The list of stimuli includes high-frequency names of artists in the realm of literature, visual arts, performing arts, and music.*

Purpose. *The research is aimed at clarification of psychologically relevant relations in the group of artists’ names and their subject, semantic-relevant and functional features, which have been objectified in the speakers’ mental lexicon.*

Results. *Analysis of associative fields has shown a different ratio of the core and peripheral parts for different stimuli, in which different semantic, thematic-situational, and pragmatic features are explicated. It has been determined that the structure and volume of associative fields were influenced by the following factors: 1) heterogeneous nature of system connections between lexical units depending on the field of art;*

2) different amount of semantic information enclosed in language signs; 3) recipients' level of knowledge of the artists' specific activities; 4) experience in using the lexemes in speech practice.

Originality. The peculiarity of this research lies in the analysis of associative fields in comparison with lexicographic data. It has enabled the author to distinguish conventional features that form the semantics of the lexemes, and to single out individual features that enrich ideas about the conceptual space and determine the functional potential of names. A significant change in the semantic volume of some stimulus words has been traced, which proves the dynamic nature of the lexical-semantic system.

Conclusion. Analysis of the results of the experiment has shown the predominance of thematic reactions and a high level of subject attribution of stimulus names. The features explicated in associative fields have confirmed a high axiological status of the artist in the Ukrainian language and culture.

Keywords: associative experiment, associative field, stimulus, reaction, names of artists, the concept of ARTIST, the concept of MAN.

Надійшла до редакції: 08.04.23.

Прийнято до друку: 03.06.2023.